

**Een archeologisch bureau-onderzoek
voor een terrein aan de Kromme Reke 23
te Renesse, gemeente
Schouwen-Duiveland (Z)**

N. van Malssen

ARC-Rapporten 2009-46

Groningen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor een terrein aan de Kromme Reke 23 te Renesse, gemeente Schouwen-Duiveland (Z)

ARC-Rapporten 2009-46
ARC-Projectcode 2009/209

Tekst
N. van Malssen
Afbeeldingen
N. van Malssen
Redactie
M.J.M. de Wit

Versie 2.1 (Definitief), 24 augustus 2009

Autorisatie — M.J.M. de Wit

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

---

Projectgegevens

Projectnaam	Kromme Reke 23
Projectcode	2009/206
Archisnummer	34731
Projectleider	drs. N. van Malssen
Contact	050-3687102; n.van.malssen@arcbv.nl
Opdrachtgever	Dhr. R. van Domburg
Contact	06-53640791; verkoop@wildo.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Schouwen-Duiveland

Locatiegegevens

Toponiem	Kromme Reke
Plaats	Renesse
Gemeente	Gemeente Schouwen-Duiveland
Provincie	Zeeland
Kaartblad	64G
RD-coördinaten	N: 043.680/417.388 O: 043.698/417.322 Z: 043.662/417.289 W: 043.650/417.306
Oppervlakte	ca. 250 m ²

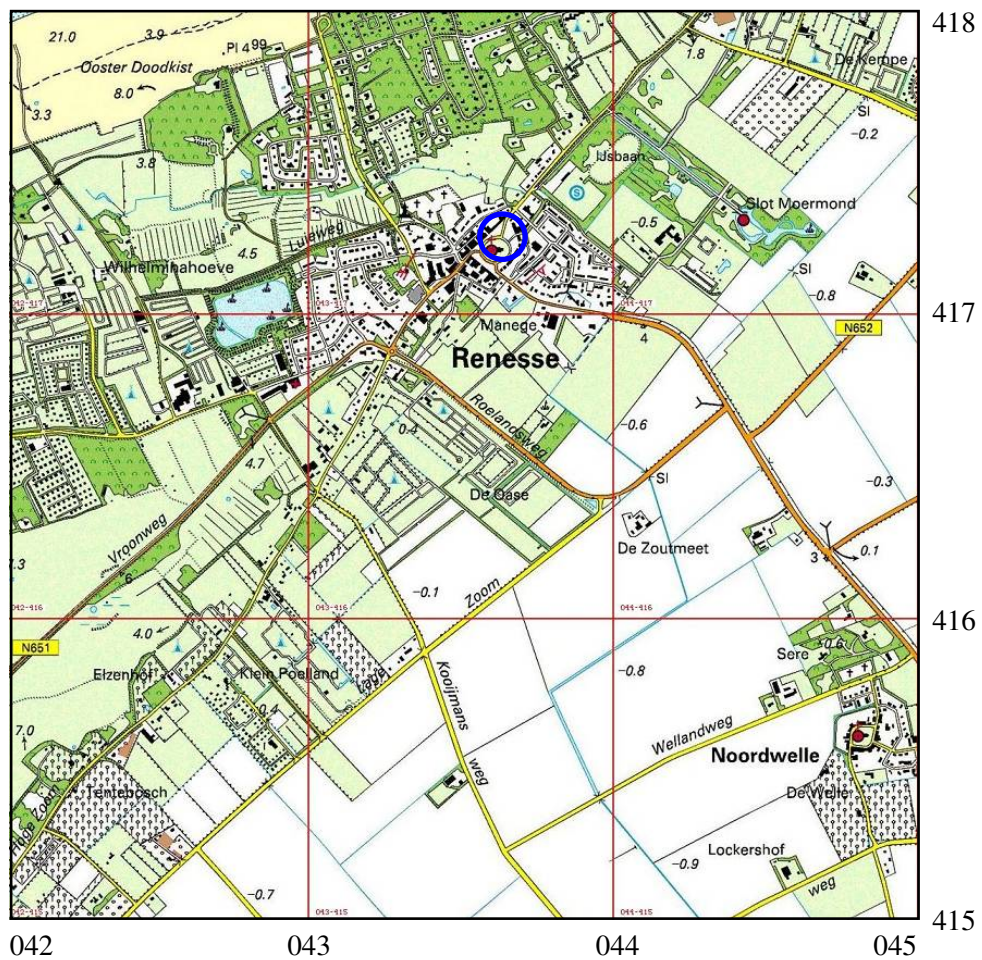

Beschrijving onderzoekslocatie

Geomorfologie	Niet gekarteerd (bebouwing), waarschijnlijk kustduinglooiing
Bodem	Niet gekarteerd (bebouwing), waarschijnlijk beekeerdgronden
Historische situatie	Historische dorpskern Renesse (Late Middeleeuwen, AMK-monument 13398)
Archeologische verwachting	Volgens de IKAW een middelhoge trefkans op archeologische sporen en/of resten

---

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving (omcirkeld), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van dhr. C.A. Van Domburg heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor de locatie Kromme Reke 23 te Renesse. Aanleiding tot dit onderzoek vormen de geplande sloop van bestaande bebouwing en nieuwbouw op de onderzoekslocatie. Door deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische resten bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is verricht op 24 april 2009 door drs. N. van Malssen. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt in het centrum van Renesse aan de Kromme Reke 23 (afb. 1 en 3). De locatie is momenteel (deels) bebouwd en is niet onderkelderd. Het oppervlak van het te verstoren terrein bedraagt ca. 250 m². Het maaiveld ligt op ca. 3,5 m +NAP (afb. 2).

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

De op de onderzoekslocatie aanwezige bebouwing zal worden gesloopt, waarna op een deel van de locatie een nieuw pand zal worden gebouwd. Deze nieuwe bebouwing zal niet worden onderkelderd. De funderingssleuven zullen waar mogelijk op dezelfde plaats komen te liggen als de huidige fundering, waarbij de bodem tot ca. 50 cm –mv zal worden verstoord.³

1.4 Doel van het onderzoek

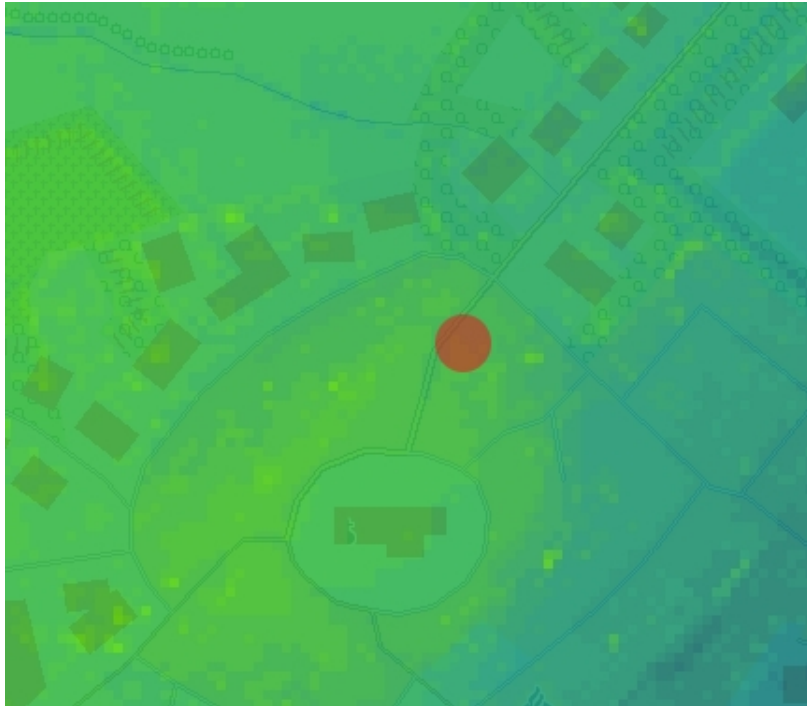
1.4.1 Bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

³Mondelinge mededeling van de opdrachtgever.

Afbeelding 2 De globale ligging van de onderzoekslocatie (rode stip) op de kaart van het AHN. Bron: www.ahn.nl.

Afbeelding 3 Luchtfoto van de onderzoekslocatie (rood omlijnd), met de locatie van de geplande nieuwbouw in rood.

1.5 Werkwijze

1.5.1 Bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële woonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis2, de online archeologische database van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. Voor onderhavig onderzoek is gebruik gemaakt van de kaart Cultuurhistorie Zeeland van de provincie en van het Voorontwerp Bestemmingsplan 'Facetplan Archeologie' kaartblad Renesse van de gemeente Schouwen-Duiveland. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksterrein is gelegen op de grens tussen de fysisch-geografische regio's zuidwestelijk zeekele gebied en het duingebied. De oorsprong van deze gebieden ligt in het Pleistoceen. Aan het eind van het Pleistoceen (ca. 10.000 jaar geleden) lagen op de onderzoekslocatie een serie dekzandruggen behorend tot de Formatie van Boxtel. Op de onderzoekslocatie zijn deze dekzanden volledig geërodeerd. Gedurende het Holoceen kwam het gebied door de stijgende zeespiegel weer onder invloed te staan van mariene processen. In het Zeeuwse en Zuid-Hollandse getijdengebied vormde zich tussen 5.000 en 4.500 jaar geleden een groot waddengebied met talloze getijdengeulen. Dit waddengebied werd langzaam afgesloten door een zich ontwikkelende rij strandwallen ter hoogte van de huidige kustlijn. Rond 4.000 jaar geleden waren de strandwallen volledig gesloten en trad verzoeting van het waddengebied op, waardoor veenvorming kon optreden. De Zeeuwse en Zuid-Hollandse delta veranderde langzaam in een aaneengesloten veengebied met hoogveenkussen. Alleen ter hoogte van de huidige Haringvliet bleef een open verbinding met zee bestaan waarlangs de Schelde uitmondde in de Noordzee.

Aan de weelderige veengroei in zuidwest Nederland kwam in de Romeinse Tijd een einde. In de Romeinse Tijd vond er op het veen bewoning plaats. Door natuurlijke drainage door de Schelde en ontginning trad aanzienlijke bodemdaling op, waardoor de zee omstreeks 300 n. Chr. weer het land binnen kon dringen.

Grote delen van het veen werden weggeslagen en er ontstond opnieuw een wad-dengebied met een uitgebreid getijdengeulensysteem. De bewoning beperkte zich tot de hogere delen van het landschap waar het veen niet was weggeslagen. Ook waren de hoger opgeslibte kreekruggen belangrijke vestigingsplaatsen. Rond 1400 was een groot gedeelte van Schouwen bedijkt en was de mariene invloed beperkt tot de zeegaten (De Mulder et al. 2003, Berendsen 2004). De onderzoekslocatie valt onder het zogenaamde Oudland. Het Oudland bestaat uit gebieden die na het eind van jaartelling niet meer zijn aangetast door erosie. In het Oudland komen wel nog kreken voor uit latere transgressiefasen. Het Oudland is een gebied waar de oude, met zand opgevulde geulen hoog in het landschap liggen. De gebieden rond de kreekruggen bestaan uit veen- en klei-op-veengebieden. In het landschap is reliëfinversie opgetreden. De van oorsprong lager gelegen kreken zijn door differentiële klink hoger in het landschap komen te liggen dan de omliggende geklonken veengebieden (Berendsen 2005).

Volgens de geomorfologische kaart (afb. 4) is de onderzoekslocatie aangegeven als bebouwing. Op de kaart is te zien dat in de omgeving van het plangebied een kustduinglooiing, lage kustduinen en een vlakte met getij-afzettingen voorkomen. Waarschijnlijk ligt de locatie op een kustduinglooiing, wat ook blijkt uit afbeelding 2, de kaart van het AHN. Volgens de bodemkaart (afb. 5) bestaat de bodem uit beekerdgronden (pZ921-III, leemarm/zwak lemig fijn zand). In de directe omgeving liggen kalkarme leek-/woudeerdgronden (pMn55c-III, zavel, grof zand). Volgens de kaart Cultuurhistorie Zeeland ligt het plangebied echter op de grens tussen het duingebied en het zuidwestelijke zeekleigebied (afb. 6).

2.2 Bekende archeologische waarden

Het plangebied is gelegen in een monument van hoge archeologische waarde, de oude dorpskern van Renesse (AMK-terrein 13398). Volgens de IKAW (afb. 7) heeft het plangebied een middelhoge trefkans op archeologische sporen en/of resten. In de directe omgeving van het plangebied zijn in Archis2 enkele waarnemingen bekend. Bij een onderzoek van RAAP (2004) zijn aardewerk, bouwpuin en een deel van een mesheft aangetroffen, die alle uit de Nieuwe Tijd dateren (waarnemingsnr. 48993). Deze vondsten zijn gedaan op ca. 1,1 – 1,6 m –mv, in een laag die tot ca. 1,9 m –mv was verstoord. In de jaren '40 en '50 van de vorige eeuw hebben opgravingen plaats gevonden rond de kerk (waarnemingsnr. 31129).⁴ Volgens het kaartblad Renesse uit het Facetplan Archeologie ligt het plangebied in de zone 'waarde-archeologie-5' (afb. 8). Op ca. 650 m naar het oosten ligt het kasteel Moermond, een AMK-terrein van zeer hoge archeologische waarde (AMK-terrein 11281). De oudste fase van dit kasteel dateert uit de 13e eeuw. Sporen en/of resten uit de prehistorie en de Romeinse Tijd zijn in de omgeving niet aangetroffen.

2.3 Historische situatie

De oudste vermelding van Renesse dateert uit de 13e eeuw en betreft een vermelding in een brief van Albrecht, heer van Voorne en burggraaf van Zeeland (Van der

⁴Over de resultaten wordt in Archis geen melding gedaan.

Aa 1839–1851). De naam Renesse is afgeleid van *Riethnesse*, wat een samentrekking is van ‘riet’ en ‘neus’. Een ‘neus’ of ‘nisse’ is een uitstekend stuk land. De naam duidt erop dat het dorp is ontstaan bij een kreek, die zich voor de bedijking van Schouwen door het land slingerde.⁵ Renesse is een ringdorp, gebouwd rond een middeleeuwse kerk. Het koor van de kerk dateert uit ca. 1300, de toren uit ca. 1400. Mogelijk stond er in het begin van de 13e eeuw al een kapel. Zoals reed vermeld ligt Renesse in het Oudland. Het gebied is al vòòr 1300 ingepolderd. De kaart van Blaeu (afb. 9), hoewel niet zeer gedetailleerd, laat zien dat Renesse niet in de duinen lag, maar daar vlak bij. Door de inpoldering en de relatief hoge ligging ten opzichte van het gebied ten oosten van het Renesse heeft het dorp door de eeuwen heen geen last gehad van overstromingen. Zelfs de watersnoodramp van 1953 heeft weinig tot geen schade aangericht. Uit de kadastrale minuut uit het begin van de 19e eeuw blijkt dat toen bebouwing aanwezig was binnen het plangebied (afb. 10). Ook op een historische kaart uit het begin van de 20e eeuw staat bebouwing aangegeven binnen het plangebied. De huidige bebouwing (het voormalige Groene Kruisgebouw) dateert uit de jaren '50 van de 20e eeuw. Voor de bouw van dit gebouw is oudere bebouwing gesloopt. Voor de aanleg van de funderingen is de bodem tot ca. 0,7 m –mv verstoord. Een deel van het plangebied is verhard met betonplaten. Verder zijn meerdere schuren/garages, schuttingmuren en een ingegraven olietank aanwezig op de onderzoekslocatie, waardoor de bodem reeds ernstig verstoord lijkt te zijn.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. Het plangebied ligt op de grens van het zuidwestelijke zeeleigebied en het duingebied, waarschijnlijk op een kustduinglooiing. De onderzoekslocatie ligt in de historische kern van Renesse, een monument van hoge archeologische waarde (AMK-terrein 13398). Volgens de IKAW heeft het plangebied een middelhoge trefkans op archeologische sporen en/of resten. In de directe omgeving van het plangebied zijn enkele waarnemingen gedaan, met name uit de Nieuwe Tijd. Verder zijn sporen en/of resten uit de Late Middeleeuwen te verwachten, gezien de ligging in de middeleeuwse kern van het dorp. Archeologische resten uit de prehistorie of de Romeinse Tijd zijn niet te verwachten. Uit het bureau-onderzoek is gebleken dat het plangebied in ieder geval vanaf het begin van de 19e eeuw is bebouwd. In het midden van de 20e eeuw zijn de toen aanwezige panden gesloopt om plaats te maken voor het Groene Kruisgebouw, waarbij de bodem tot ca. 0,7 m –mv is verstoord. Ook de verharding met betonplaten en het ingraven van een olietank hebben de bodem verstoord, waardoor de archeologische trefkans laag is geworden.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocatie ligt op een kustduinglooiing. De bodem bestaat uit bekeerdgronden. Het plangebied is gelegen in de middeleeuwse kern van Renesse (AMK-

⁵www.schouwen-duiveland.nl.

terrein 13398), met volgens de IKAW een middelhoge trefkans op archeologische sporen en/of resten uit de (Late) Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Archeologische resten uit de prehistorie en de Romeinse Tijd worden niet verwacht. Het plangebied is in ieder geval bebouwd sinds het begin van de 19e eeuw. In het midden van de 20e eeuw is de bodem van het plangebied ernstig verstoord door de bouw van het Groene Kruisgebouw. Vanwege deze recente verstoring lijkt verder archeologisch onderzoek niet nodig.

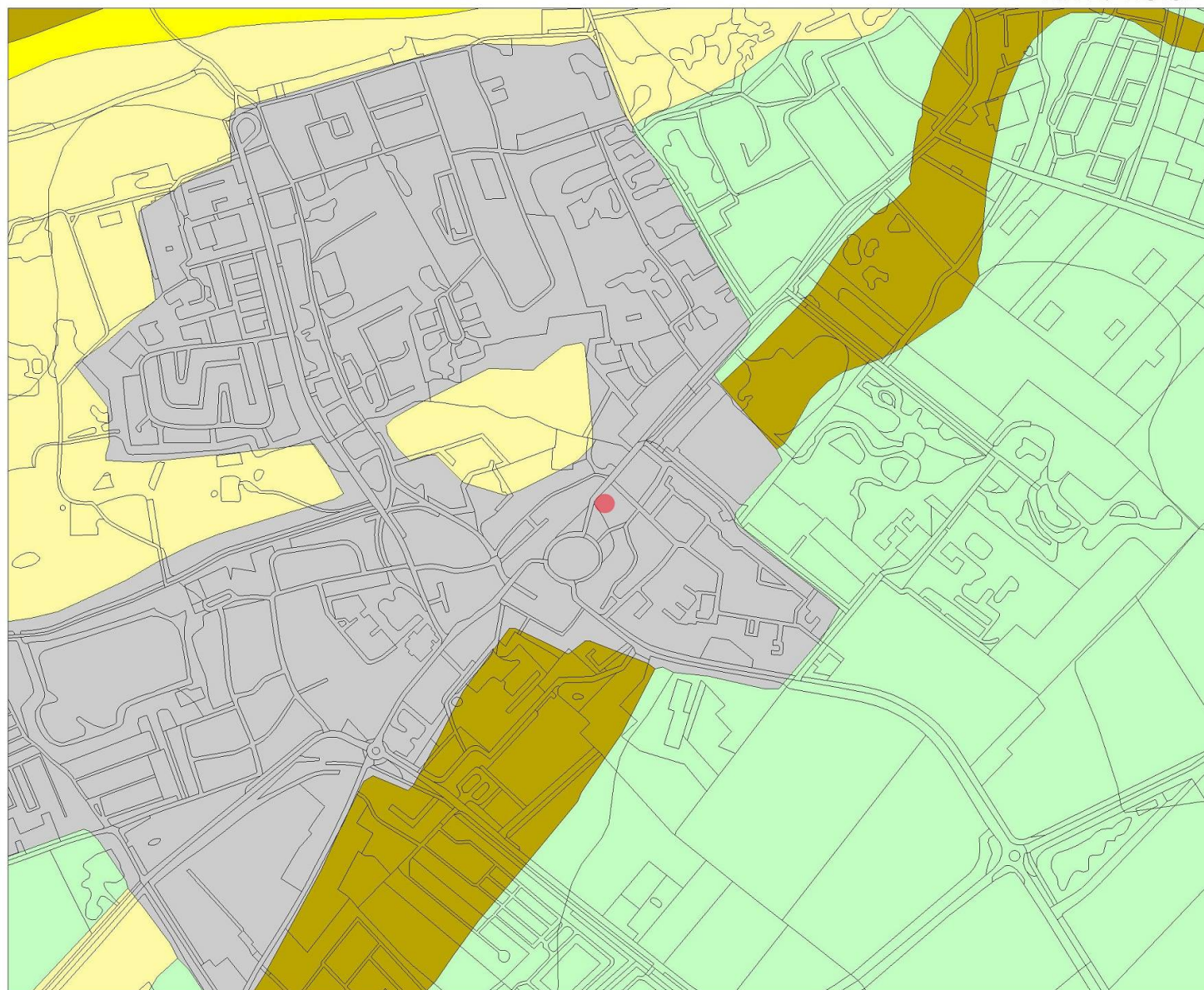
4 Aanbeveling

Uit het bureau-onderzoek blijkt dat de onderzoekslocatie in het midden van de 20e eeuw tot ca. 0,7 m –mv ernstig is verstoord. Bij de geplande werkzaamheden zal de bodem niet dieper dan 0,5 m –mv worden verstoord. Daarom wordt geadviseerd dat verder archeologisch onderzoek op de onderzoekslocatie niet nodig is. Het is aan het bevoegd gezag, de gemeente Schouwen-Duiveland, om de onderzoekslocatie definitief vrij te geven. Indien bij de werkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, dan dient dit direct te worden gemeld bij het bevoegd gezag.

Literatuur

- Aa, A.J. van der, 1839–1851. *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, bijeengebragt door A.J. van der Aa, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden*. Gorinchem.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

44722 / 418161

42638 / 416459

Legenda

□ TOP10 ((c)TDN)

GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)

- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaiervormige glooiingen
- Niet-waaiervormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

0 500 m

N

Archis2

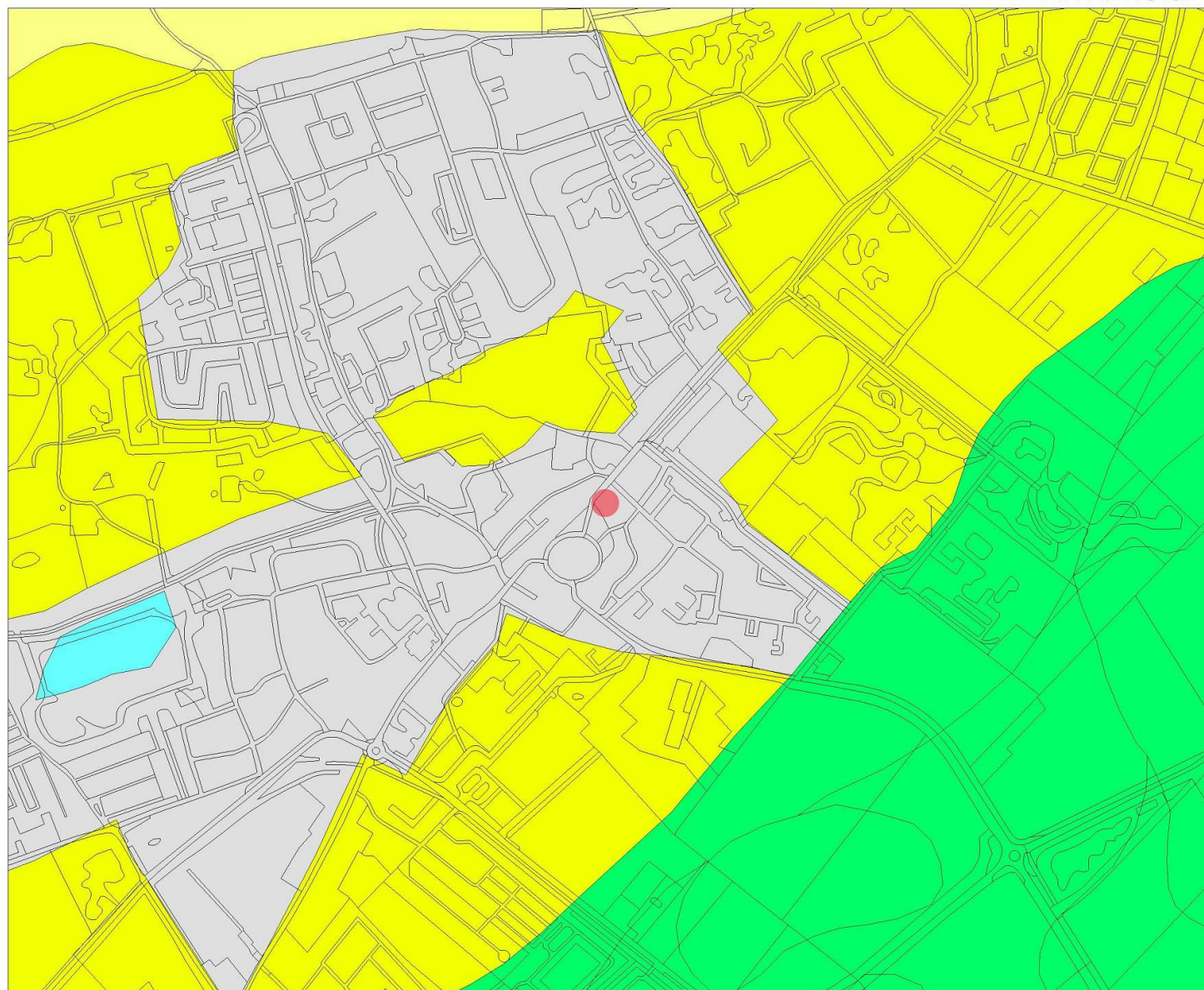
rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

ONDER
ROSGM
LTUUR
NBIAM
SCHAP

Afbeelding 4 Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (rode stip) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

44722 / 418161

Legenda

□ TOP10 ((c)TDN)

BODEM ((c)Alterra)

- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviaale afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalk lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

0 500 m

N

Archis2

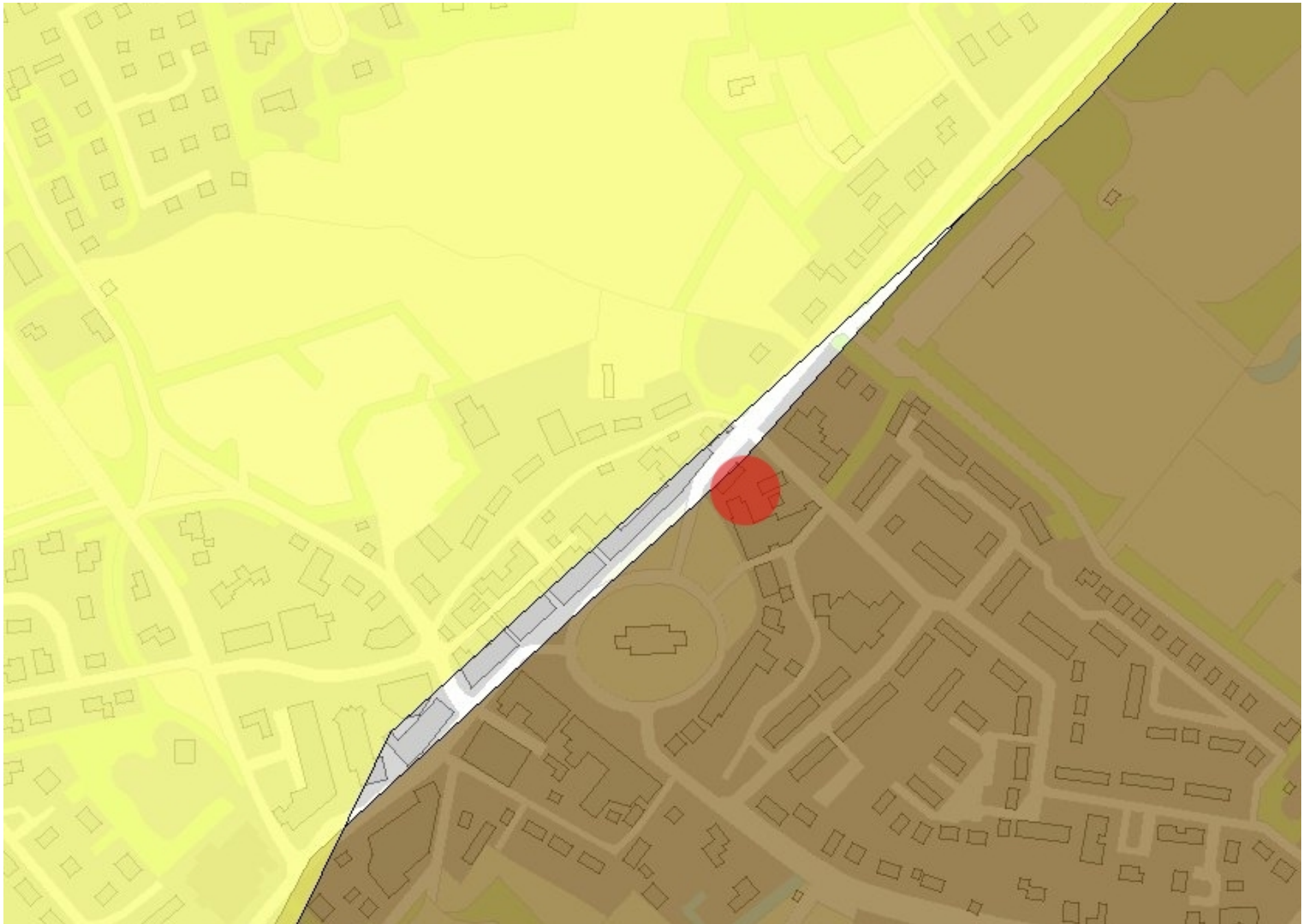
rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

ONDER
ROSGM
LTUUR
NBIAM
SCHAP

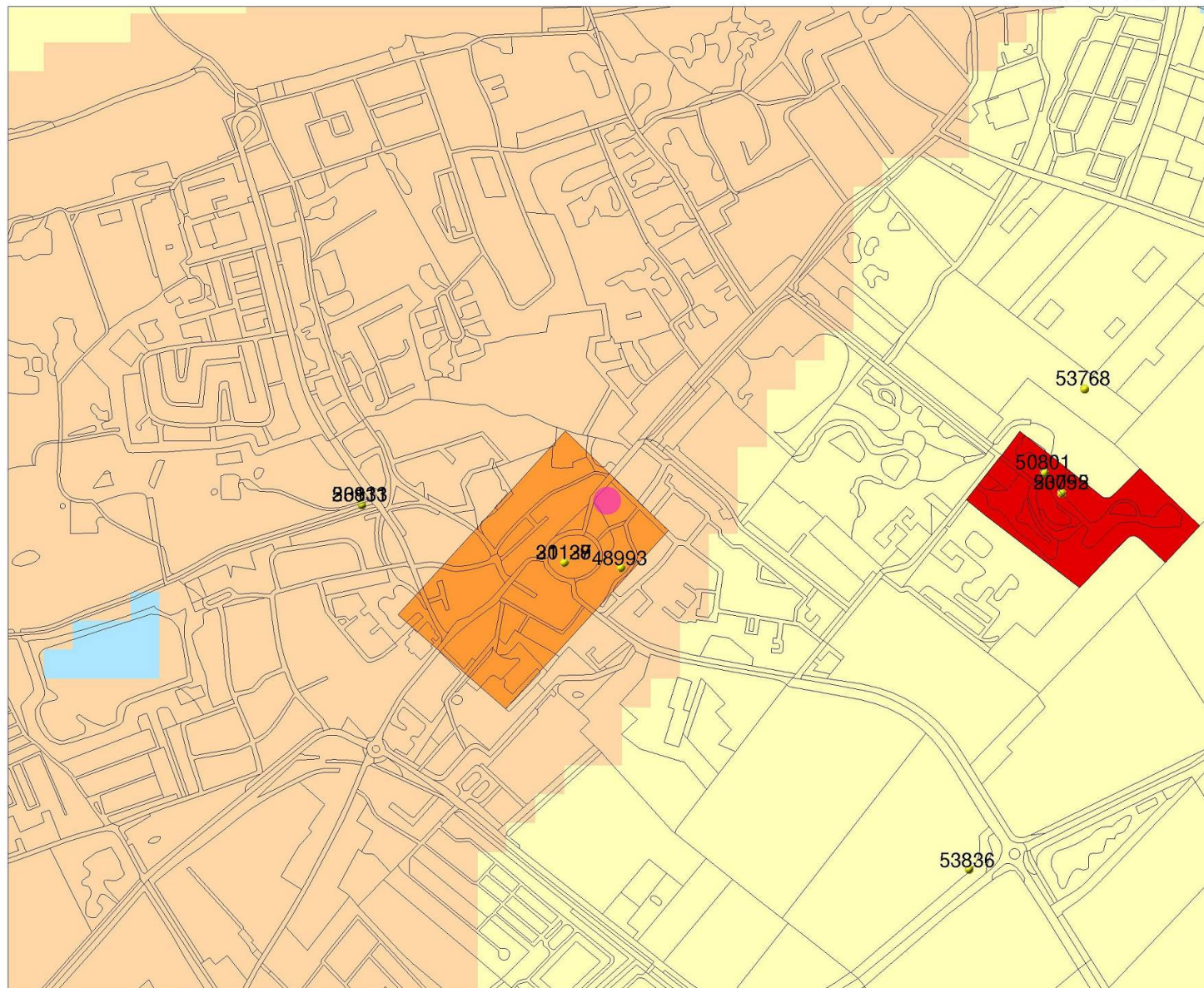
42638 / 416459

Afbeelding 5 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (rode stip) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Afbeelding 6 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (rode stip) en omgeving. Bron: Kaart Cultuurhistorie Zeeland.

44722 / 418161

Legenda

- TOP10 ((c)TDN)
- WAARNEMINGEN
- MONUMENTEN**
- archeologische betekenis
- archeologische waarde
- hoge archeologische waarde
- zeer hoge archeologische waarde
- zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
- zeer lage trefkans
- lage trefkans
- middelhoge trefkans
- hoge trefkans
- lage trefkans (water)
- middelhoge trefkans (water)
- hoge trefkans (water)
- water
- niet gekarteerd

Archis2

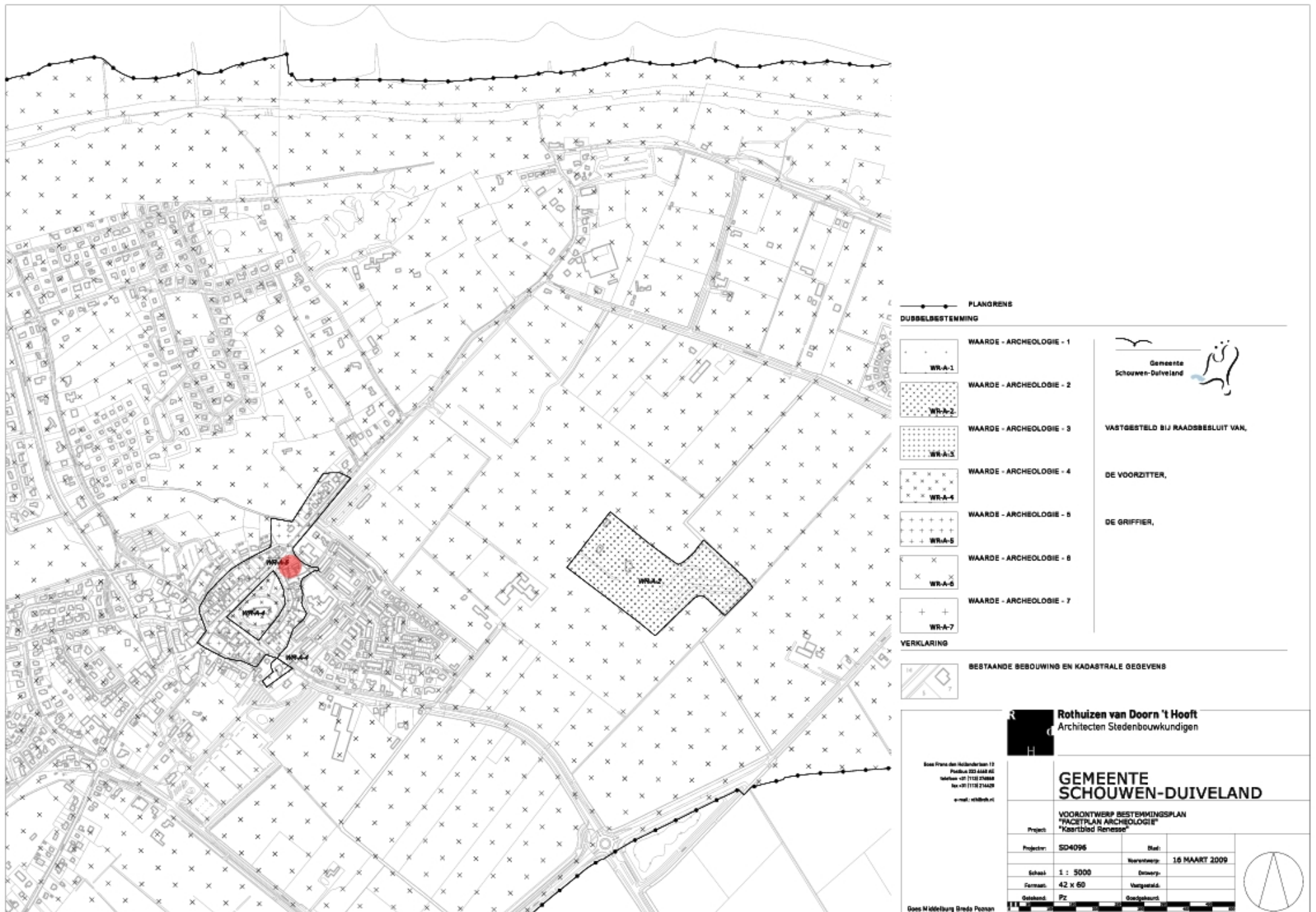
rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

42638 / 416459

Afbeelding 7 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie en in de omgeving (paarse stip). Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Afbeelding 8 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie en in de omgeving (rode stip) op kaartblad Renesse van het Facetplan Archeologie. Bron: Gemeente Schouwen-Duiveland.

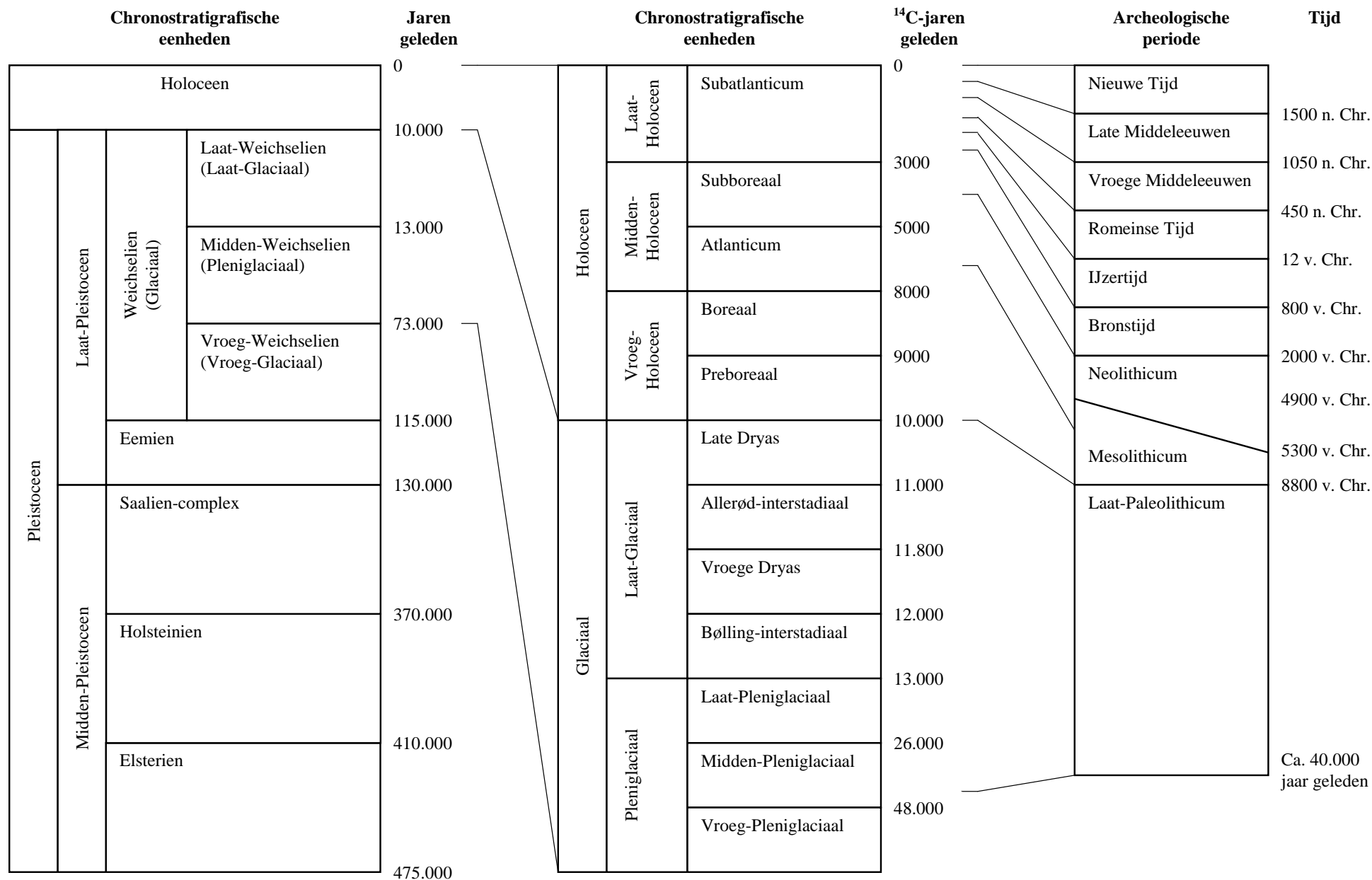
Afbeelding 9 Schouwen op de 17e eeuwse kaart van Blaeu. Rensse ligt binnen de cirkel. Bron: Regionaal Archief Leiden.

Afbeelding 10 Een deel van de onderzoekslokatie (blauw) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 11 De onderzoekslocatie (groen) op topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Bijlage 1 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.